

Contents

1	דער אוצר / שלום-עליכם
2	ווען איך בין רויטשילד / שלום-עליכם
5	אויב נישט נאך העכער / י. ל. פרץ
9	דריי מתנות / י. ל. פרץ
9	1.4 אויבען באַ דער וואג
11	2.4 די ערשטע מתנה
13	3.4 די צווייטע מתנה
16	4.4 די דריטע מתנה
19	טאַמאַרע די הויכע / אַברהם קאַרפּינאַוויטש

שלום-עליכם

דער אוצר

אף יענער זייט באַרג, הינטערן אַלטן בית-המדרש, געפינט זיך אַן אוצר.
אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל.
נאָר קומען צום אוצר איז ניט אַזוי גרינג. אַז אַלע יידן אין שטעטל וועלן לעבן בשלום,
און וועלן זיך נעמען אַלע אים זוכן, דעמאָלט וועט מען אים געפינען.
אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל.
און אַז אַלע יידן וועלן לעבן צופרידן, עס וועט נישט זיין קיין קנאה באַ יידן, קיין שנאה,
קיין קריג, קיין לשון-הרע, קיין רכילות, און מע וועט זיך נעמען אַלע, וועט מען אָפּזוכן
דעם אוצר, און אַז נישט — וועט ער אַריין טיף-טיף אין דער ערד אַריין...
אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל, און מע האָט אָנגעהויבן זיך צו שפּאַרן
און איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריגן זיך, וואָס
ווייטער אַלץ מער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבערן אוצר. דער האָט געזאָגט: ער דאַרף
זיין דאָ, דער האָט געזאָגט: דאָרטן, — און מען האָט נישט אויפֿגעהערט זיך צו שפּאַרן און
איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריגן זיך, וואָס ווייטער
אַלץ מערער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבערן אוצר — און דער אוצר... האָט געזונקען אַלץ
טיפּער און טיפּער אין דער ערד אַריין.

שלום-עליכם

ווען איך בין רויטשילד

א מאנאלאג פון א פטרילעווקער מלמד

— ווען איך בין רויטשילד, — האָט זיך צעלאָזט אַ כתרילעווקער מלמד איינמאַל אין אַ דאַנערשטיק, בעת די רביצין האָט אים געמאַנט אַף שבת און ער האָט נישט געהאַט, — אוי, ווען איך זאָל זיין רויטשילד! טרעפֿט, וואָס איך טו? ראשית חכמה, פֿיר איך איין אַ מינהג, אַז אַ ווייב זאָל תמיד האָבן באַ זיך אַ דרייערל, בכדי זי זאָל פֿאַרשפּאַרן דולן אַ ספּאַדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאַנערשטיק און ס'איז נישטאַ אַף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבתדיקע קאַפּאַטע, אַדער ניין — דעם ווייבס קעצענעם בורניס — לאָז זי אויפֿהערן פֿיקן אין קאַפּ אַריין, אַז ס'איז איר קאַלט! און קויף אַוועק איך די דאָזיקע שטוב אינגאַנצן מיט אַלע דריי חדרים, מיט דער קאַמער, מיט דער שפּיזאַרני, מיטן קעלער, מיטן בוידעם, מיט הכל בכל מכל פֿלעקל — לאָז זי נישט זאָגן, אַז ס'איז איר ענג; נאָ דיר אַוועק צוויי חדרים, קאַך דיר, באַק דיר, וואָש דיר, בראַק דיר, און לאָז מיך צורו, איך זאָל קענען קנעלן מיט מיינע תלמידים מיט אַ ריינעם קאַפּ! נישטאַ קיין דאגות פרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערן, וואו נעמט מען אַף שבת — מחיה נפֿשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ אַ האַרב פֿון די פֿלייצעס — וואָס פֿעלט מיר? הייב איך מיך אָן אַרומקוקן אַביסל אַף דער שטאַט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נייעם דאָך אַפֿן אַלטן בית־המדרש, לאָז אויפֿהערן קאַפּען אַפֿן קאַפּ, בשעת יידן דאַוונען; און, להבדיל, דאָס מרחץ בוי איך איבער אַפֿסניי. וואָרעם נישט היינט־מאַרגן — עס וועט דאָרט מוזן זיין אַן אומגליק, חס ושלום, טאַמער פֿאַלט דאָס אויס אַקוראַט בשעת נשים באַדן זיך. און וויבאַלד דאָס באַד, מוז מען שוין דעם הקדש אַוודאי צעוואַרפֿן און אנידערשטעלן אַ „ביקור־חולים“, אָבער טאַקע וואָס אַ ביקור־חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט אַ דאָקטאָר, מיט רפּואות, מיט ייכלעך אַלע טאַג פֿאַר די חולאים, ווי עס פֿירט זיך אין לייטישע שטעט. און אַ „מושב־זקנים“ שטעל איך אַוועק, אַלטע יידן לומדים זאָלן זיך נישט וואַלגערן אין בית־המדרש באַ דער הרובע, און אַ חבֿרה „מלביש־ערומים“, אַרעמע קינדער זאָלן נישט אַרומגיין, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פּופּקעס אין דרויסן, און אַ חבֿרה „גמילות־חסדים“, אַז איטלעכער ייד, סיי אַ מלמד, סיי אַ בעל־מלאכה, סיי אַ

סוחר אפילו זאל פארשפארן צאלן פראצענט, נישט דארפן פארמשכונען דאס העמד פונעם לייב, און א חברה „הכנסת־כלה“, אז וואו ערגעץ אן ארעם מיידל, נעבעך א דערוואקסענע, זאל מען זי אויסקליידן, ווי עס געהער צו זיין, און חתונה מאכן, און נאך כדומה אזעלכע חברות פיר איך איין בא אונדז אין כתרילעווקע... נאך וואס איז שייך עפעס דווקא נאך בא אונדז אין כתרילעווקע? אומעטום, וואו עס געפינען זיך נאך אחינו בני ישראל, פיר איך איין אזעלכע חברות, אומעטום, אף דער גאנצער וועלט! און בכדי עס זאל זיך פירן מיט א סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפט, וואס טו איך? מאך איך אף אלע חברות איין חברה א גרויסע, א צדקה־גדולה־חברה, וואס גיט אכטונג אף אלע חברות, אף אלע יידן. דאס הייסט, אף דעם כלל ישראל, אז יידן זאלן אומעטום האבן פרנסה און לעבן אין אחדות און זאלן זיצן אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אלע שבע חכמות און מיט אלע שבעים לשון, און אף אלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה א גרויסע, א יידישע אקאדעמיע, אין דער ווילנע געוויינטלעך, וואס פון דארטן זאלן ארויסגיין די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט, און אלצדינג זאל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר“, אף מײן קעשענע, און אלצדינג זאל זיך פירן מיט א סדר און מיט א פלאן, עס זאל נישט זיין קיין „גיב־מיר־נאָ־דיר־כאַפ־לאַפּ“, און אלע זאלן אין זינען האבן נאך טובת־הכלל!... און בכדי מע זאל קענען טראָגן אפֿן קאָפּ דעם „כלל“ — וואָס דאָרף מען? דאָרף מען באַוואַרענען דעם „פרט“. און מיט וואָס קען מען באַוואַרענען דעם פרט? געוויינטלעך, מיט פרנסה; וואָרעם פרנסה, הערט איר, דאָס איז דער רעכטער עיקר; אָן פרנסה קען נישט זיין קיין אחדות; איבערן שטיקל ברויט, מישטיינס געזאָגט, איז איינער דעם אנדערן יורד לחייו, קאפּאַל יענעם קוילען, סמען, הענגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונדזערע המנס פֿון דער גאנצער וועלט, מיינט איר, וואָס האָבן זיי צו אונדז? גאָרנישט. נאָר צוליב פרנסה. זיי זאלן האָבן פרנסה, וואָלטן זיי גאָר אזוי שלעכט נישט געווען. פרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפֿון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אלע צרות אף דער וועלט, אלע אומגליקן, נישט דאָ געדאָכט, מיט אלע רדיפות, מיט אלע הריגות, מיט אלע רציחות און מיט אלע מלחמות....

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איר, גאָר אַ שחיטה פֿאַר דער וועלט! ווען איך בין רויטשילד, מאַך איך אויס מלחמות, אָבער טאַקע לחלוטין אויס! וועט איר דאָך פֿרעגן: וויאָזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייך געבן צו פֿאַרשטיין מיט אַ שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאָמפערן זיך איבער אַ נאַרישקייט דאָרט, אַ שטיקל ערד, וואָס איז ווערט אַ שמעק טאַביקע; „טעריטאָריע“ הייסט עס באַ זיי. די מלוכה זאָגט, אַז די טעריטאָריע איז איר טעריטאָריע, און די מלוכה זאָגט: „ניין, ס'איז מײן טעריטאָריע“. מששת ימי בראשית, הייסט עס, האָט גאָט באַשאַפֿן אַט דאָס שטיקל ערד פֿון איר כבוד וועגן. קומט צוגיין אַ דריטע און זאָגט: „איר זייט ביידע בהמות; די טעריטאָריע איז אַלעמענס טעריטאָריע, אַ רשות הרבים הייסט עס“. הקיצור, טעריטאָריע אַהער, טעריטאָריע אַהין, מע „טעריטאָריעט“ אזוי לאַנג, ביז מע הייבט אָן שיסן פֿון ביקסן און האַרמאַטן, און מענטשן קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאָף, און בלוט, בלוט

גיסט זיך אזוי ווי וואסער.

אָבער אז איך קום צו זיי לכתחילה און זאג זיי: „שאַט, ברידערלעך, לאַזט אייך דינען. אין וואָס גייט דאָ באַ אייך, אייגנטלעך, דער גאַנצער סכסוך? מע פֿאַרשטייט דען נישט איינער מיין? איר מיינט נישט אזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך באַ אייך נאָר אַן אויסרייד; דער עיקר איז דאָך באַ אייך יענע מעשה, פעטי־מעטי, קאָנטריבוציע! און וויבאלד לשון קאָנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אָן מיט אַ הלוואה? צו מיר, צו רויטשילדן הייסט עס. אַמער, ווייסט איר וואָס? נאָ דיר, ענגלענדער מיט די לאַנגע פֿיס און מיט די קעסטלדיקע הויזן, אַ מיליאָרד! נאָ דיר, נאָרישער טערק מיט דער רויטער יאַרמלקע, אַ מיליאָרד! נאָ דיר, מומע רייזל, אויך אַ מיליאָרד, ממה־נפֿשך, גאָט וועט אייך העלפֿן, וועט איר מיר אָפּצאלן מיט פּראָצענט, נישט חלילה קיין גרויסן פּראָצענט, פֿיר אָדער פֿינף לשנה, איך וויל אָף אייך נישט רייך ווערן...”

פֿאַרשטייט איר שוין? איך האָב געמאַכט אַ געשעפֿט, אי מענטשן הערן אויף צו קוילען איינס דאָס אַנדערע, ווי די אַקסן, אומזיסט און אומנישט. און וויבאלד אויס מלחמות, היינט צו וואָס באַדאַרף מען דאָס כלי־זין, מיטן חיל, מיט אַלע זיבעצן זאָכן, מיטן גאַנצן טאַרעראַם? אַף תשעה ניינציק כפרות! און וויבאלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס טאַרעראַם, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס ענגלענדער, אויס פֿראַנצויז, אויס ציגיינער, אויס ייד, להבדיל — די גאַנצע וועלט באַקומט גאָר דעמאָלט אַן אַנדער פנים, ווי אין פסוק שטייט באַ אונדז געשריבן: „והיה, און עס וועט זיין, ביום ההוא, דאָס הייסט, אַז משיח וועט קומען!“ (שטעלט זיך אָפּ).

און אַפֿשר, האָ? ... ווען איך בין רויטשילד, קען זיין, אז איך בין גאָר מבטל דאָס געלט. אויס געלט! וואָרעם, לאָמיר זיך נישט נאָרן, וואָס איז דען געלט? — געלט איז דאָך, אייגנטלעך, נאָר אַ הסכם, אַן איינגערעדטע זאך, מע האָט גענומען אַ שטיקל פּאַפּיר, אַוועקגעשטעלט אַ צאָצקע און אָנגעשריבן: „טרי רובליאָ סערעבראַם“. געלט, זאָג אייך אייך, איז נישט מער ווי אַ יצר־הרע, אַ תאוה אַזעלכע, איינע פֿון די גרעסטע תאוות, וואָס אַלע ווילן דאָס און קיינער האָט דאָס נישט... אָבער אז סע זאָל לחלוטין גאָר נישט זיין קיין שום געלט אָף דער וועלט, וואָלט דאָך דער יצר־הרע נישט געהאַט וואָס צו טאָן, און די תאוה וואָלט נישט געווען קיין תאוה. איר פֿאַרשטייט, צי ניין? איי וואָס? איז דאָך די קשיא, וואו וואָלטן דעמאָלט נעמען יידן אָף שבת? (פֿאַרטראַכט זיך אָף אַ וויילע). איז דער תירוף: למאין וואו וועל איך איצט ער נעמען אָף שבת?...

י. ל. פרץ

אויב נישט נאך העכער א חסידישע דערציילונג

און דער נעמיראווער פלעגט סליחות־ציט יעדן פרימארגן נעלם ווערן, פארשווינדן!
מען פלעגט אים נישט זען אין ערגעץ: ניט אין שול, ניט אין ביידע בתי־מדרשים, נישט
בא א מנין, און אינדערהיים אודאי און אודאי נישט. די שטוב איז געשטאנען אָפֿן. ווער עס
האָט געוואָלט, איז אַרײַן און אַרויסגעגאַנגען; געגנבעט באַם רבין האָט מען נישט. אָבער
קײַן לעבעדיק באַשעפֿעניש איז אין שטוב נישט געווען.
וואו קען זיין דער רבי?

וואו זאָל ער זײַן? מן הסתם אין הימל! ווייניק געשעפֿטן האָט אַ רבי פֿאַר ימים־נוראים צו
פֿאַרזאָרגן? יידעלעך, קײַן עין־הרע, דאַרפֿן פרנסה, שלום, געזונט, גוטע שידוכים, ווילן גוט
און פֿרום זײַן, און די זינד זענען דאָך גרויס, און דער שטן מיט זײַנע טויזנט אויגן קוקט פֿון
אײַן עק וועלט ביז דער צווייטער, און ער זעט, און פֿאַרקלאָגט, און מסרמ... און — ווער
זאָל העלפֿן, אַז נישט דער רבי?
אַזוי האָט דער עולם געטראַכט.

איינמאָל איז אָבער אָנגעקומען אַ ליטוואַק, לאַכט ער! איר קענט דאָך די ליטוואַקעס:
פֿון מוסר־ספֿרים האַלטן זײַ ווייניק, דערפֿאַר שטאַפֿן זײַ זיך אָן מיט ש״ס ופוסקים. ווייזט
דער ליטוואַק אַ בפֿירושע גמרא — די אויגן שטעכט ער אויס. אפֿילו משה רבינו, ווייזט ער,
האָט באַם לעבן נישט געקאַנט אַרױף אָפֿן הימל, נאָר געהאַלטן זיך צען טפֿחים אונטערן
הימל! נו, גיי שפֿאַר זיך מיט אַ ליטוואַק!
— וואו־דען קומט אַהין דער רבי?

— מײַן דאגה! — ענטפֿערט ער און ציט מיט די אַקסל, און תוך כדי דבור (וואָס אַ ליטוואַק
קען!) איז ער זיך מישב, צו דערגײַן די זאך.

נאך דעמזעלבן פֿאַרנאָכט, באַלד נאָך מעריב, גנבעט זיך דער ליטוואַק צום רבין אין חדר אַרײַן, לייגט זיך אונטערן רבינס בעט און ליגט. ער מוז אָפּוואַרטן די נאָכט און זען, וואו דער רבי קומט אַהין, וואָס ער טוט סליחות-צײַט.
אַן אַנדערער וואָלט אַפֿשר איינגעדערעמלט און פֿאַרשלאָפֿן די צײַט; אַ ליטוואַק טוט זיך אָן עצה: לערנט ער זיך אויסנווייניק אַ גאַנצע מסכתא! איך געדענק שוין נישט, חולין צי נדרים!

פֿאַרטאָג הערט ער, ווי מען קלאַפט צו סליחות.
דער רבי איז שוין נישט געשלאָפֿן אַ צײַט. ער הערט אים שוין אַ גאַנצע שעה קרעכצן. ווער עס האָט געהערט דעם נעמיראווער קרעכצן, ווייס, וויפֿיל צער פֿאַר כל ישראל, וויפֿיל יסורים עס האָט געשטעקט אין זײַן יעדן קרעכץ... די נשמה פֿלעגט אויסגיין, הערנדיק דאָס קרעכצן! אַ ליטוואַק האָט דאָך אָבער אַן אייזן האַרץ, הערט ער צו און ליגט זיך ווייטער! דער רבי ליגט זיך אויך: דער רבי, זאָל לעבן אַפֿן בעט, דער ליטוואַק אונטערן בעט.

דערנאָך הערט דער ליטוואַק, ווי די בעטן אין הויז הייבן אָן סקריפען... ווי די בני־בית כאַפֿן זיך אַרויס פֿון די בעטן, ווי מען מורמלט אַ ייִדיש וואָרט, מען גיסט וואָסער אָף די נעגל, עס קלאַפֿן אָף און צו די טירן... דערנאָך איז דער עולם אַרויס פֿון שטוב, עס ווערט ווייטער שטיל און פֿינצטער, דורכן לאַדן שײַנט קוים אַרײַן אַ קליין ביסל ליכט פֿון דער לבנה...
מודה האָט ער געווען, דער ליטוואַק, אַז ווען ער איז געבליבן איינער אַליין מיטן רבין, איז אים באַפֿאלן אַן אימה. די הויט איז שוין אים אויפֿגעלויפֿן פֿאַר שרעק, די וואַרצלען פֿון די פֿאות האָבן אים געשטאַכן אין די שלײפֿן ווי די נאָדלעך.
אַ קלייניקײַט: מיטן רבין, און סליחות-צײַט, פֿאַרטאָג, אַליין אין שטוב!...
אַ ליטוואַק איז דאָך אָבער איינגעשפֿאַרט, ציטערט ער ווי אַ פֿיש אין וואָסער און ליגט.

ענדלעך, שטייט דער רבי, זאָל לעבן, אָף...
פֿריער טוט ער, וואָס אַ ייד דאַרף טאָן... דערנאָך גייט ער צו צו דעם קליידער־אַלמער און נעמט אַרויס אַ פעקל... עס באַווייזן זיך פֿויערשע קליידער: לייוונטנע פֿלודערן, גרויסע שטיוול, אַ סיערמיענגע, אַ גרויס פֿוטערן היטל מיט אַ ברייטן לאַנגן לעדערנעם פֿאַס, אויסגעשלאָגן מיט מעשענע נעגעלעך.
דער רבי טוט עס אָן...
פֿון דער קעשענע, פֿון סיערמיענגע, שטאַרצט אַרויס אַן עק פֿון אַ גראָבן שטריק... פֿון אַ פֿויערשן שטריק!
דער רבי גייט אַרויס; דער ליטוואַק — נאָך!

דורכגייענדיק, טרעט אָפּ דער רבי אין קיך, בייגט זיך איין, פֿון אונטער אַ בעט נעמט ער אַרויס אַ האַק, פֿאַרלייגט זי אונטערן פֿאַס און גייט אַרויס פֿון שטוב. דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ.

א שטילער, ימים־נוראיםדיקער פחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאַסן. אָפֿט רייסט זיך אַרויס אַ געשריי פֿון סליחות פֿון ערגעץ אַ מנין, אָדער אַ קראַנקער קרעכץ פֿון ערגעץ אַ פֿענצטער... דער רבי האַלט זיך אַלץ אין די זייטן פֿון די גאַסן, אין די שאַטן פֿון די הייזער... פֿון איין הויז צום אַנדערן שווימט ער אַרויס און דער ליטוואַק נאָך אים... און דער ליטוואַק הערט, ווי זיין אייגן האַרץ־קלאָפּן מישט זיך צוזאַמען מיטן קול פֿון רבינס שווערע טריט; אָבער גיין גייט ער, און קומט צוזאַמען מיטן רבין אויס דער שטאָט אַרויס.

הינטער דער שטאָט שטייט אַ וועלדל. דער רבי, זאָל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אַריין. ער מאַכט אַ דרייסיק־פֿערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ באַן אַ ביימל און דער ליטוואַק ווערט נבהל ונשתומם, זעענדיק, ווי דער רבי נעמט אַרויס פֿון פֿאַס די האַק און שלאָגט אין ביימל אַריין. ער זעט, ווי דער רבי האַקט און האַקט, ער הערט ווי דאָס ביימל קרעכצט און קנאַקט. און דאָס ביימל פֿאַלט, און דער רבי שפּאַלט עס אָפּ ליפעס... די ליפעס — אָף דינע שייטלעך; און ער מאַכט זיך אַ בינטל האַלץ, נעמט עס אַרום מיטן שטריק פֿון קעשענע, ער וואַרפֿט דאָס בינטל האַלץ איבער די פלייצעס, שטעקט צוריק אַריין די האַק אינעם פֿאַס, לאָזט זיך אַרויס פֿון וואַלד און גייט צוריק אין שטאָט אַריין. אין אַ הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ באַ אַן אַרעם, האַלב איינגעבראַכן הייזל און קלאַפּט אָן אין פֿענצטערל. — ווער איז? — פֿרעגט מען דערשראָקן פֿון שטוב אַרויס. דער ליטוואַק דערקענט, אַז עס איז אַ קול פֿון אַ יידענע, פֿון אַ קראַנקער יידענע. — יאָ! — ענטפֿערט דער רבי אָף פּויעריש לשון. — קטאָ יאָ? פֿרעגט מען ווייטער פֿון שטוב. — און דער רבי ענטפֿערט ווייטער, אָף מאַלאַראַסיש לשון: וואַסיל! — וואַס פֿאַר אַ וואַסיל און וואַס ווילסטו, וואַסיל? — האַלץ, — זאָגט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל, — האָב איך צו פֿאַרקויפֿן! זייער ביליק... בחצי חנם האַלץ! און נישט וואַרטנדיק אָף אַ תשובה, נעמט ער זיך אין שטוב אַריין.

דער ליטוואַק גנבעט זיך אויך אַרײַן און, באַם גרױען ליכט פֿון פֿריען מאָרגן, זעט ער אן אַרעמע שטוב, צעבראַכן, אַרעם כלי-בית... אין בעט ליגט אַ קראַנקע יידענע, פֿאַרוויקלט מיט שמאַטעס, און זי זאָגט מיט אַ ביטער קול:
 — קױפֿן? מיט וואָס זאָל איך קױפֿן? וואו האָב איך, אַרעמע אלמנה, געלט?
 — איך וועל דיר באָרגן! — ענטפֿערט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל — אינגאַנצן זעקס גראַשן!

— פֿון וואַנען וועל איך דיר באַצאָלן? — קרעכצט די אַרעמע יידענע.
 — נאַריש מענטש, — מוסרט זי דער רבי, — זע, דו ביסט אן אַרעמע קראַנקע יידענע און איך געטרוי דיר דאָס ביסל האַלץ, איך בין בטוח אַז דו וועסט באַצאָלן; און דו האָסט אַזאַ שטאַרקען, גרויסן גאָט, און געטרויסט אים נישט... און האָסט אַף אים אַף נאַרישע זעקס גראַשן פֿאַרן בינטל האַלץ, קיין בטחון נישט!
 — און ווער וועט מיר אײַנהײצן? — קרעכצט די אלמנה, — איך האָב דען כוח אויפֿצור-
 שטיין? מײַן זון איז אַף דער אַרבעט געבליבן.
 — איך וועל דיר אײַנהײצן אויך, — זאָגט דער רבי.

און, אַרײַנלייגנדיק דאָס האַלץ אין אויוון, האָט דער רבי קרעכצנדיק, געזאָגט סליחות דעם ערשטן פֿזמון...
 און, אַז ער האָט עס אונטערגעצונדן, און דאָס האַלץ האָט פֿריילעך געברענגט, האָט ער געזאָגט, שוין אַ ביסל לוסטיקער, פֿון די סליחות דעם צווייטן פֿזמון...
 דעם דריטן פֿזמון האָט ער געזאָגט, ווען עס האָט זיך אויסגעברענגט און ער האָט די בלעך פֿאַרמאַכט...

דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזען, איז שוין געבליבן אַ נעמיראַווער חסיד.
 און שפעטער, אויב אַ חסיד האָט אַמאָל דערציילט, אַז דער נעמיראַווער הויבט זיך אָף, סליחות-צײַט, יעדן פֿרימאָרגן, און פֿליט אַרויף אין הימל אַרײַן, פֿלעגט שוין דער ליטוואַק נישט לאַכן, נאָר צוגעבן שטילערהײַט:
 — אויב נישט נאָך העכער!

HEAD <<<<<<<

י. ל. פרץ

דרי מתנות

1.4 אויבען באַ דער וואג

אַ מאָל, מיט יאָר און דורות צוריק, אין ערגיץ נפטר געוואָרען אַ ייד.
מילא, אַ יוד אין נפטר געוואָרען – אויביג לעבען קען מען ניט – טוסוט מען איהם זיין
רעכט . . . ברעעט מען איהם צו קבורת ישראל . . .
נאָך סתימת הגולל, דער ישם זאָגט קדיש – פליהט די נשמה אַרויף, צום משפט, צום
בית-דין של מעלה . . .
קומט זי אַרויף, הענט שוין האָרט פאַר'ן בית-דין די וואָג, אויף וול ער מען וועגט די
עברות און די מצוות . . .
קומט דעם כר-מגן'ס סניגור, זיין געוועזענער יצר טוב – און שטעלט זיך מיט אַ קלאָר
ווייס זעקיל ווי שניי אין דער האַנד, ביי דער וואָגשאַל מון דער רעכטער זייט . . .
קומט דעם -מנ'ס קטיגור – זיין געוועזענער יצר הרע, דער גע- וועזענער מסית ומדה –
און שטעלט זיך, מיט אַ קויטיג זעקיל אין דער האַנד, ביי דער ראָג-שאַל אויף דער לינקער
דיט . . .
אין ווייסען קלאָדען זעקיל זענען מצוות, אין ברודיק שאַרעען ע- קיל – עבירות . דט
דער סניגור, פון שניי-ווייסען זעקיל אויף דער וואָגשל פון דער רעכטער זייט, מצוות –
שמעקען זיי ווי פארפומעס און ליכטען ווי די יעטערנלעך אין הימעל .
שיט דער קטיגור פון ברודגען זעקיל אַרויס, אויף. דער וואָג-שאַל מן דער נקער האַנד,
עבירות – זענען די, ניש פאַר אייך געדאַכט, שוואַרץ ווי ק יל און אַ רה האַבען זיי –
סאַרע-ראַדנע פעך און מאַלע .
שטעהט אַזוי די אַרימע נשמה און קוקט, און גאַפט – זי האָ זיך גאַר ניט געריכט, עס

זאל זיין אזא הלוק צווישען „גוט“ און „שלעט“ ;
י. ל. סריל

דאָרט האָט זי גאַנץ אָפּט ביידע נישט דערקענט , איינעם פאַר'ן אַנדערן גענומען .
און די וואָר-שאַלן הויבען זיך סאַמעליך , אַתיף און אַראָב , אַמאַל די , אַמאַל יענע . . .
און דאָס צינגעל ביי דער וואָגישאַל אַין דער ה. ך ציטערט , נעהמט זיך אויף אַ האָר לינקס ,
אויף אַ האָר רעכטס . . .

טר אויף אַ האָר . . . און נישט מיט אַ מאָל ! אַ פּראָסטער יוד געווען , אָהן גרויסען
„להכעיס“ , ר אויך אָהן „קדוש השם-“ . . . אזוי – קליינע מצוה'ליד , קליינע עצה'ליד ,
שרעטעליך , שטויבעליך . . . מיילמאַל – קוים מיט'ן אויג צו דערזעהן .

און פּודעסטרעגען , אַז דאָס ציעעל רוקט זיך אויף אַ האָר רעכטס , הערט זיך דן ד
עולמות דעליונים אַ קלאַע פון שמה , פון נהת ; רואַ זיך עס אָבער , הס ושלום , לינקס ,
לאַגט דך אַרויס אַ זיפץ פון ענות , בין ער דערגרייכט צום כסא הכבוד .

און ר אכים שיטען פשעליך , מיט כונה. אַ שרויט נאָך אַ שרויט , 'אַ שטויב נאָך אַ שטוב
, ווי פשוט'ע בעל -בתיים ליציטירען „אַתה הראית“ , אַ פרוטה און נאָך אַ פרוטה . . .

טר אַ ברונעם שעפט זיך אייך אויס , ד זעקליך ווערען ליידיק .

– שוויחך ? פרעגט דער בית-דין-מש – אויך אַ מלאך צווישען אלע

דעד יעדר טונ , ווי דער שר הרע , דרעהען אויס די זעקליך קאסויר

נישטאַ מעהר ! און דעמאַלט געהט דער שמש צו צום צינגעל זעהן , ור עס האָט זיך
אַבזנעשטעלט : דעכטס צי לינקס .

קוקט זנר און קוקט אזוי , און זעהט אזוינס , וואָס עס איז נאָך ניט געשעהען , זייד
הימעל און ערד זענען בעשפען געוואָרען . . .

– וואָס דויערט אזוי לאַנג י פרעגט דער אנ-בית-דין .

שטאַמזנלט דער שמש :

– גיך ! דאָס צינגעל שטעהט אין סאַמע-ראַדנע מיט ! . . .

די ענ-ות האָבען גיך געווארגען מיט די מצוות .

– אַקוראַט ז פרעגט מען נאָך אַ מאָל פון בות-דין לן מעל'ס טיש . קוקט זור נאָך אַ מאָל
דער מש און ענטפערט :

אוינ- דער האָר !

קאָט דיאָס בית-דין – מלה אַ ישוב און גיט , נאָכ'ן ישוב הדעת

אַרויס אַ פסק כהאי לשנא :

סאַלקסטמליכע געשיכטען .

„היות ד שאים וועגען נישט איבער די מעלס טובים – קומט דער נשמה קיין גיהנם נישט .

. . .

און פון צווייטען צד – וועגען ד מצוות נייטט מעהר פאַר די ענרות לי- קען מען איהר

נישט עפענען די מויערן פון גן-עדן .

ל כן נע-ונד זל זי זיין . . .

„זאל זי אַרוממהען און דער מיט, צווישן הימעל און ע.ד. — צין גאָט וועט זיך אָן דער דערמאָנען און דערבאַרמען זיך, און צודופק צו זיך מיט זיין גנאָד.“
און דער שמש נעהמט די נשמה און סיהרט ד אַרויס.
יאָמערט נעביך די נ מה און קלאָגט אויף איהר מזל.
— וואָס וויינסטו אַזוי ז רעגט ער זי: וועסט נישט האָבען קיין נתת און רייד פון גן-עדן,
וועסט דו דך אָבער אויך נישט האָבען קיין צער און יסורים פון גיהנם, — קרט!
הי נשמה אָבער אַזט זיך נישט טרייסטען:
. בעסער די גרעסטע יסורים, זאָגט זי, איידער גאָר נישט! גאָר נישט אין שדעקליך!
קריגט ער אויף איהר, דער בית-דין-שמש, רשנות, גיט ער אַיהא אַיין עצה:
„פליה, זאָגט ער איהר, גשה'לע, אַראָב און האַלט זיך נידריג אַרום דער לעבעדיגער
וולט...“
„אין הימל אַריין, זאָגט ער, קוק נישט...“ וואָרום וואָס וועסטו חו זעהן אין יענער
זייט הימעל? נייערט שטערנליך! און דאָס זענען ליכטיגע נור קאַלטע רואים, זיי ווייסען
פון קיין רהמנות נישט, זיי וועל זיך נישט מיהען פאַר דיר, זיי וואן גאָט אָן דיר נישט
דערמאָנען...“
„מיהען זיך האָר אַיין אַרימער פערראָגעלטער נשקך קענען נור די צדיקים פון גן-עדן...
און זיי, הער נשמה'ל, — זיי האָבען ליעב מתנות.... מענע מתנות...“ עס אין מין — גיט
ער צו ביטער*ך — די טנע סון היינטיגע צדיקים
„ה זע, נשמה'ש — זאָגט ער ווייטער — נידריג אַרום דער לעבעדיגער וועלט און מעק זיך
צו ווי עס לעבט זיך, וואָס עס טוט זיך. און דערזעהט דו עפּיס אַזוינס, וואָס דן אויסטערליש
שען און גוט, האָפּ עס און פלה ערמיט אַרויף; עס וועט זיין אַ מתנה פאַר די צדיקים אין
גן-עדן...“ און מיט דער מתנה אין דער האַנד זאָשטו אַנקאפּען און מעלדען זיך אַין מין
נאָמען ביים מלאַך פון דער פּורטקע. זאָג: אַיך
15

„און אַז דו וועט האָבען געבראַכט דריי מתנות, די זיכער — וועלען זיך פאַר דיר עפענען
ד טויערן פון גן-עדן, זיי וועלן פּועל'ן...“ ביי'מ הכטוק האָט מען ליעב גישט ד פּיין
געבוירענע, נור ה אויסגעקומענע...“
און אַזוי ריידענדיק, שטופט ער זי מיט דהמנות פון הימעל ארויס.

2.4 די ערשטע מתנה

פליהט עס אַזוי דאָס דמע נשמה'לע, נידריג אַיבער דער לעבעדיגער ווּנ: און זוכט מתנות
פאַר די צדיקים אין גן-עדן. און עס פליהט אַרום און אַרום, אַיבער דערפּער און שטעדט,

וואו נור אַ שטיקעל ישׁוכ, — צווישען ברענענדגע שטראַהלען אין די גרעסטע היצען ; אין רעגען-שיט — צווישען טראַפען און וואַסער-נאָדלען ; סוף זומער — צרישען זילבערנעם שפינוועבס, וואָס הענגט אין דער לופט, ווינטער צווישען די שנייעלך, .. וואָס פאַלען פון דער הייך ... און עקט און קוקט, און קוקט דך ד אױגען אויס . . .

וואו זי עדזעהט אַ יוד, פֿאַהט ד האַסטיג צו און קוקט אַיהק אין די אױגען אַרײַן — צי געהט ער נישט מקדש השם זיין ?

וואו עס ליכט זיך ביי נאכט דורך אַ שפּאַלט פון אַ לאַדען, — זי איז דאָ און קוקט אַרײַן, צי וואַקסען נישט אין דער שטיישר שטום גאָט'ס שמעקענדיגע בלמעליך — בעהאַלטענע מעאַם טובים ל

ליידקנד ... מעהרסטענטיילס שפּרינגט זי אָב פון אױגען און מענמער, דערשראָקען און פערציטערט . . .

און זען עס געהען ווייטער פאַרביי זמנים און יאָהרען, פאַל זי מעט אין אַ מדה-טורה אַרײַן. פון שטעדט זענען שוין בית-ע*מינ'ס געראָרען. בית-מינ'ס האָט מען וין שיף פעלער צואַקערט; וועלדער האָט מען אויסגעהאַקט, פון שטיינער ביי וואַסערן זײַן זאָמד געוואָרען, טייכ'ן האָבען ש געלגזנר געניטען, מיזענער שטערען זענען אַראָבגעפאַלען, מילאָגע גש'לעך זענען אַרױבעיאַגען, — און זיין ליעבער נאָמען האָט דך סאַלקסטימליכע נעשיכטען.

אַן איהד ניש ערמאַנט, און קיין אויטערליש גוטס און שענס האָט זי נישט געמען . . .

טראַכט זי ביי זיך :

„די וועלט איז אַזוי אַרים, די מענען — אַזוי מיטעלמעסיג און נתי אויף דער נשמה, און די מעשׂס זייערע זענען אַזוי קליין . . . ווי קומט צו זיי „אַרסטעדלש“ ז אויף אייביג בין איך גע ונד און שרשטויסען ...

טר ווי זי טראַכט אַז, שלאָגט אַיהד אַ רויטע אם און ר אױגען דיין, אין מיטען דער פינסטערער, שווערער נאָכט אַ וויטע אם.

זי קוקט זיך אום — פון אַ הציך פענסטער ט די אם . . .

גלים זענען אַ גכיר בעפאַלען, גולנים מיט מאַסקען אויף ד פנימ'ער. איינער האַל אַ ברענענדגען שטורקאָץ אין דער האַנד און לייכט; אַ צווייטער שטעהט ביי'ם גביר'ס רוסט מיט אַ בלצענדיק מעסער און הד'ט איהם אַ אינאיינעם אַיבער: „ריהרסט דו דיך, יוד, אין דיין סוף! גדת רד שפיץ פון מעסער פון יענער זייט רוקען אַרויס!“ . . . און ד רעשט עפענט קאָסטען און שרענק און רויבט.

און דער יוד שטעהט ביי'ס מעסער און קוקט געאַסען צו . . . קיין רעם אַיבער זיינע הדאַרע אױגען, קיין האַר פון דער ווייסער באָרד בין צו די לנדען — ריהרט זיך נישט . . .

נישט זיין זאך . . . „גאָט האָט געגעבען, גאָט האָט גענומען, — טראַכט ער — געליבט אין זיין הייליגער נשען!“ „מיט דעם ווערט מען נישט געבוירען און דאָס גיט מען נישט מיט אין קנר אַרײַן“, שעפציען זיינע בלאַסע ליפען.

און ער קוקט גאַנץ רוהיג צו, ווי מען עפענט ד לעצטע יטוסלאַד פון דער לעצטער

קשאַדע און ווי מען עסט דוים זעקלעך מיט גאָלד און זילבער, זעקלעך מיט ציהדוג און אַלערליי טייערע כלים, — און ער שווייגט . . .

און אפשר אין ער זיי גאָר מפקיר!

טר פלוצלונג, אַן די גולנים טרעפּען צום לעצטען בעהעלטעניש און עיהען אַרויס אַ קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס בעהאַלטענסטע, — פּערגעסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צופאמען זיך איהם די אויגען, ציהש ער אויס צום וועהדען י רענטע האָר, וויל ער אַ געשריי טהען:

„ריהרט נישט“!

נור אויפ'ן דט פון אַ געשריי שפרשט אַרויס אַ רויטער שטראַהל אַת דוינערגען בלוט — דאָס מעסער האָט זיינס געטון . . . עס שו

דאָס בלוט פון האָר און שפּריצט אויפ'ן זעקעל אַרויף!

ער פאַג' און געשרינד רייסען הי גול יס אויף דאָס זעקעל — דאָ וועט זיין דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע!

זיי האַסנען אַבער אַ ביטערן טעות געהאַט; אומזיסט בלוט מערגאַסען — נישע קיין זיל ער, נישט קיין גאָל אַן נישט קיין ציהרונג אין אין זעקעל געווען; גאָר נישט מן דעם וואָס אַיז טייער און האָט אַ ווערטה אויף ער דאָזיגער וועלט! עס איז געווען אַ ביסעל ערר, אַרץ-ישראערה אין קכר אַריין, און דאָס האָט דער גניר נעוואָא ראַטעווען פאַר פרעמדע הענד און אויגען און מיט דין בלוט בעשפּריצט . . .

האַסט די נשמה אַ פּערבלוטטיגטען שטויב פון אַרץ-ישרא -ערד און מעע'רעט זיך דערהיט ביי דער סורטקע אין הימעל . . .

די ערעיטע מנה אין אַעענומען געוואָרען.

3.4 די צווייטע מתנה

— גדונג, האָ ער מפּך צוגערופּען, פּערמאַכענדיק הינטער איוע ח פּורטקע פּיין הימעל:

נאָך צחי מתנות ז

גאָ וועט העלפּען! האָסט ד גשמ און פּרהש מעהל שרק אַראָב.

ד פּר'יד האָט מיט דער צייט אַפּער אויפּגעהערט. עס געהען וויימער אַרעק יאַהרען און יאַהרען, און ד זעהט נישט קיין אויסטערל שענס . . . און עס בעפאַלען זי צוריק י טרויעריגע געדאַנקען:

„רי אַ לעבעדיגער קוואַל האָ ח וועלט אַרויסגעשלאָגען פון גאָט'ס דילק און רנט און רינט ווייטער אין ער צייט. און וואָר ווייטער זי דיט, מדד ערה און שטויב נעהמט ד דן זיך דיין; טריעבער, אומריינער ווערט ד; וועניגער מתנות געפינט מען ליף אַיהד פאַר'ן על.... ק

ענער ווערזון ר מענען , דרשנער — די שוות , שטויביגער — ד ערות ; מעערס — נישט מט'ן
אויג צו דערזעהן ! . . .

„רען גאט — טראכט ד ורטעד — זאל הייסען איבערוועגען מיט שאָל ר מעות מיט ד עברות
פון דער האַנצער וועלט , וול זיך אויך דאָס

18

פאַלקסטיטליכע געשיכטען .

צינעל קוים געהרט , קוים-קוים געציטערט . . .

„ד וועלט קען ארץ נישט אַראָב און נישט אַרויף . . . ד איז אויך נע ונד צווישען *כטיגען
הימעל און פינסטערן שאול תהיה . . . און דער אַיטר מיט'ן סניטר וולטען זיך דעריבער
אייביג געראַנגעלט , ווי עסנעפּ נעפּ זיך דאָ אייביג ליכט מיט פינסטערקייט , וואַריטקייט
מיט קעלט , לבען מיט טויט . . .

„זי וויעגט זיך ד וועלט , און קען נישט — נישט אַרויף , נישט אַראָב , און עס וועלן
דעריבער אייביג זיין התונות און גט'ן , ברית'ן און לוטת , סעודות-מצוה און ששדות-הדאה .
. . . און לועבשסט און האָס . . . אייביג , אייביג” . . .

פל עלונג וועקען זיך קולות פון טראַמפּייטען און הערנער . . .

זי קוקט אַראָב — אַ דייטשע שטאַדט (פערשטעהט זיך , אַ פאַרצייטישע) , אַלערלוי ,
אויסגעמיגענע דענער רינגלען אַרום דעם פלאַץ פאַר'ן מאַגיסטראַט , און פול מיט פערשיעדענ-
פאַרביג-געק יידעטע מענשען אין דער פלאַץ ; פול קעפּ אַין די פענסטער ; מענען ליעגען
אויף די דעכער אַרום , טייל זיצען רייטענדיק אויף ד באַלקען , וואָס יטטארען אַרויס ביי ד
ווענד אונטער ד דעכער , פול געפראַפט זענען די באַלקאנען . . .

פאַר'ן מאַגיסטראַט שטעהט אַ טיש , געדעקט מיט אַ גרינ טוך מיט גלדענע אנזען און
טראַלבען . ביי'ס מיש זיצען די העררען פון מאַגיסטראַט , אין שטעטענע קליידער אויף
גלענע האַקלען , דן סויבעלנע היטלען מיט ווייסע פעערן אויף דיליאַנטענע קנעס ; אויבען-ש
זיצט דער פרעזידענט אַליין . אַ פּרעסיגער אַדלער וועהט אַיהם איבער-ן קאַפּ . . . אַן אַ
זייט שטעהט געבונדען אַ יודיש מיידעל . נישט ווייט האַלטען צעהן קנעכט אַ וויל 'פּערד .
און דער פרעזידענט הויבט זיך אויף און יענט פאַר'ן יודישען מיידעל אַ פּק פון אַ פאַפּיער .
און ער ווענדט זיך מיט'ן פנים צום מאַרק

„אַט די יידין דאָ , ד יודישע מאַנטער , האָט אַ שווערע זינד בעגאַנגק ; אַ שווערע זינד ,
וואָס גאָ אַליין , ווי גרויס זיין באַרמהערעיקקייט זאָל נישט זיין , וואָלט אַיהר נישט געקענט
מוהל זיין . . .

זי האָט זיך דויסגעגנ'עט פון גהעטאָ און אין דומעגאַנגען , אין אונזער היי*גען לעטען
יום-טוב , אויף אונזערע ריינע גאַסען...

„און זי האָט בעפלעקט מיט אַיהרע אונפערשעמטע אויגען אונשד היילגע פרשעסיע ;
אונזערע היילגע בילדער , וואָס מיר האָרען מיט לויב—

19

י. ל. פרץ.

געזאגט און קעסעל-פויקען איבער ד גאסען געטראגן . . .

„מיט איהרע פערשאלטענע אויערן האט זי איינגעזאפט דאס געשנג פון אונזערע ווייט געקליידטע , אונשולדיגע קינדער און דאס קלאנגען פון די היילגע פויקען . . . און ווער ווייט , ד האט דער טייוועל, דער אוטריינער טיירעל , וואס האט אויף זיך גענומען די געשטאלט פון רער יודישע טאכטער , פון פערשאלטענעם רב'ס טאכטער , דך נישט צוגעריהט און נישט בעפלעקט אונזער א דייניגקייט ?

„ראס האט ער געוואלט , ער טיירעל אין דער שנער געשטאט, טז רארוס ליקענעזי קען איך נישט — שען איז זי , שען , ווי נור א טייוועל קען זיך מאסנען , — זעהט די הוצפה-שטראהלענדיגע אויגען פון אונטער די צנוד'דיג אויפגעלאזטע זיידענע ברעמען . . . זעהט דאס אלבאסטער פנים , וואס אין איין דער נגער תפיסה גור בלאסער , אבער נישט טונקעלער געדארען ! . . . זעהט איהרע פינגער , איהרע שמאלע , לאנגע פינגער ביי ד הענד ; ווי זון לויכט דורך זיי אדורך ! . . .

„אין זאס האט ער געוואלט דער טייוועל , אנרייסען א נשמה פון דבקות אן דיער פראצעסיע . . . און עס איז איהם געראטען :

י זע'ט דאס שענע מיידעל ! האט אויסגע'ופען אונזערער א ריטטער פון איינער סון אונזערע שענסטע משפערן . . .

און דאס אין שוין נערק איבער דער מאס — די האלעבארדניקעס האבק זי בעמערקט און געשפט — ער האט זיך אפילו ניט געוועהרט , ער טיירעל — ווארום , רי אזוי ? ריין זענען זיי דעמאלט געווען , אבגע-ריינינט פון אל זינד , האט ער אויף זיי קיין טה נישט געהאט . . .

און דאס איז דעם טייוועל'ס , אין געשאלט פון דעם יורי מיי-על , פק :

„צובינדען זאל מען זי ביי די דאר , ביי די לאנגע טייוולאנישע צעפ , צום וויידעל פון אט דעם ווילען פערד . . .

„זאל עס לויפען און עסען זי ווי „א הורג“ איבער די גערען מאס איהרע פיס האבען געטראטען געגען אונזער הייליגען געזעץ . . .

„זאל זגיהד בלוט בעשפרצק און אבוואשען ד שטיינער, וואס זי האט סעחומרייניגים מיט איהרע פיס“ ! —

א ווילר פרייד-געדיי האט דך אויסגעריסע פון לא מיילר ארום, ד אן ד סאליע פון ד לע געשרייען איז אריבער , פרעגט מען ד" פעדמשפט'ע צום טוימ , אויב ד האט דך ניא ערע דאס צום לעטען

סצד'קסטימליכע נעשיכטען .

מאל ש ווינשען .

— איך האב , ענטפערט ד געאסען : עט*כע שפילקעס בעט איך !

— זי אין דול פאר שדעק ! — מיינען די העררען פון מאגיסטראט .

— ניין ! ענטפערט ד רוהיג און קאל : דאס אין מיין געטער דיאן אין פעלאע .

מען האט עס איהד צולעב געטון . . .

— און אַצונד , קאַמאַנדירט דער פרעזידענט , בינדט צו
עס געהען צו האלעבארדניקעס און בינדען צו מיט דטערדיגע הענד דעם רב'ס טאַכטער'ס
שוואַרצע לאַעע צעפ שם וויידעל פון ווילדען פערר, גאָס מען קען שיין קוים דערהאַלטען .

— אַכט אַ וואַרע ! קאַמאַנד דט ווייטער דער פרעזידענט צו'ם עולם אויס'ן פלאַץ , און
עס ווערט אַ גערודער. דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך עו צו ד ווענד פון די הייזער ,
און אַלע הויבען אויף די הענד , ווער מיט אַ בייטש , ווער מיט אַ שפיץ-רוט , ווער מיט אַ
טוך אין דער האַנד, און אַל זענען רייט צו יאָגען דש מילדע פערד , יעדערענס אַטהעם איז
געשטיקט , אַלע פנימ'ער פלאַמען , אַלע אויגען בליצען , און אין * גערודער בעמערקט
נישט קיינער , ווי די פער'משפט'ע בייגט זיך שטיל אַראָב און שפילעט זיך צו די זויס פונ'ם
קלייד צו די פיס און שטעקט טיעף, טיעף אַריין די שפילקעס זיך אין לייב — עס זאָל איהר
לייב נישט יננטפלעקט ווערען , ווען דאָס פערד וועט זי שלעפען אין די גאַסען...

בעמערקט האָט עס נאָר די גע'ונד'ניצע — די נשמה...
— לאַזט דאָס פערד ! קאַמאַנדירט דערווייל ווייטער דער פרעזידענט . זען ד קנעכט
זענען דערפון אַפגעשפרונגען , און מיט אַ מאָל האָט עס זיך אויסגעריסען. און אויסגעריסען
האָט זיך אויך אַ געשריי פון אַלע מיילער , און עס וועהען און פייפען אין דער לוא אַלע
בייטשען , שפיץדומען און טיכער. און ווילד דערשראָקען יאָגט דאָס פערד איבער'ן מאַרק ,
איבער גאַסען און הינטער-גאַסען אַרויס , אַרויס פון שטאָדט . . .
און ד נשמה , די קע-ונד'נשע , האָט שוין אַרויעעצויגען אַ פער — בלוטיגטע שפילקע פון
דער פער'משפט'ערס סוס און פליהט שוין מיט איהר צום הימעל אַרויף !
— גאָך איין מתנה אינגאַנצען ! טרייסט ד דער מלאַך ביי ער פורטקע.

4.4 די דריטע מתנה

און צויריק האָט אַראָב ד נשמה , אינגאַנצען נאָך איין מתנה דאַרף זי.
און עס געהען ווייטער אַוועק זמנים און יאָהרען , און עס בעאלט ד ווייטער אַ מרה דורה
. ד וולט , האָכט זיך איהר , איז נאָך קלענער געוואָרען . . . נאָך קלענערע מעניען , נאָך
קלענערע מעשמ... די ניטע מד לעכשע . . .
איינמסר מראַכט זי

„רען גאָט , געלויט זל זיין זיין נדען , זאָל וועלען אַ מאָל אַנשטעלן אוין סוף כל סוף
משפּט'ען ד וועלט , אַזוי רי עס אין , מיט אַמאָל... און פון איין זייט זאָל זיך שטעלען אַ
סניגור און שיטען פון ווייסען זאָק אַרויס עטעלעך און שטויבעלעך ; און פון דער צווייטער
זייט — ער קטיגור זאָל שיטען זיינע פיצלעך און ברעקלעך , ראָלט געדויערט און געדויערט

איידער די זעק וואלטען לעדיק געוואָרען... אזוי פיעל קלייגקייטען, אזוי פיעל
 „אַבער אן די זעקלעך וואלטען שוין לעדג געוואָרען, וואס מאַלט גדק ז
 „דאָס צינגעל וואלט געוויס געבליבען שטעהן אין דער מיט!
 „ביי אזוינע קלייגקייטען, ביי אזוי פיעל קלייגקייטען קען גאָר
 נישט איבען-וועגען... וואָ-ום וואָס? נאָך אַ פּעערל, נאָך אַ שטרויעלע, נָך אַ פּלעווע, ,
 גאָך אַ שטויב ...
 „און וואָס וואָלט גאָט געטון ז וואָס וולט ער גע'פּסק'עט ז
 „צוריק צו תהו גהו ז נישט: די עבירות וועגען נישט איבער די מצוות..
 „אויסלייזען ז אויך נישט: ד מעוות וועגען גישט איבער די עבירות...
 „וואָס דן ז
 — געה ווייטער! וואָלט ד געזאָגט. . . ליה ווייטער צווישען גיהנם ק גן-עדן, ליעבשפט
 אין דאָס, דהמנות'דיגע טרעהדען און רויכעריג בלוט... צווישן וויעגען און קנריס... רייטער
 , רייטער
 דער נ מה אין אָנער בעשערט געווען אויסגעלויזט צו ווערען. פון מערע מהיעבות— וועקט
 זי אַ קול פון פויקען. . .
 וווּ איז זי, ווען ז
 זי דערקענט נישט דעם אָרט, נישט די צייט...
 פאַלקסטייליכע נעשיכטען.
 נד אַ פּלאַץ פאַר אַ תּפִּיסה זעהט זי... אן די אייזערנע גרשען רן דק ינע פענאערלעך
 ציהען זיך שפיעלענדיק די שטראַהלען שן ער זון... זיי גליטשן זיך אויך אָן די שטיקען פון
 צוזאַמענעשטעלטען געוועהד ביי ד וואָר. די סאַלדאַטען האָבען אין האַנד אַריין— רייטער
 בעקומען. . .
 שן צורי לאַטע שורות, מיט אַ שמאַלן דורכגאַנג אין דערמיט, האָט מע זיי אויסגעשטעל
 : „דורך אַ סטרוי" וועט מען טרייבען...
 וועמען ז
 עפעט אַ יול מוט אַ צעריסען העמד אויס'ן מדערן ליב, מיט אַ יאַרמולקע אויפ'ן
 האַלב-געגאַלטען קאַפּ. אַט, פיהרט מען איהם צו.
 פאַר וואָס קומ עס איהם? ווער ווייסט, אַ האַרצייטישע זאָך! אפשר פאַר אַ געה, אשר
 פאַר אַ גולה צי אַ רעיהת, און אפשר אַ בלטל... עס אין דאָך גשווען סאַ צייטען...
 און ד זלנער שמייכלען און טראַכטען: נאָך וואָס האָט מען אונן אַעי פיעל גענומען און
 אויסגעשטעלט? ער וועט נישט אויסהאַלטען ר העלט
 נאָר אַט שטופט מען איהם צווישען די שורות אַריין, אַט געהט ער... און ער געהט גלייך
 און שטרויכעלט גישט און פאַלט ניש. . . ער לייזט שטיץ און האַלט זיי אויס...
 אַ ציס-צדן אפט אָן דעמאַלט די סאַלדאַ ען! ער געהט נאָך, ער געהט
 און ד רטער פייפען אין דער לופט ווי די רושט און האַפען דום שי לייב ווי ד לאַעען. און
 דאָס בלוט פון מאַגערן גוף שפּריצט און שפּריצט, און הערט נישט אויף צפ שפּריצען!

הו-הא ! דא-הא !

אין טיטען טרעט א סאלראט צו הויך און ווארפט דעם פער'משא'ן אראב די יארמאלקע פון קאפ. נאך עטליכע טריט בעמערקט ער עס, ער פער'משפט'ער... ער גיט זיך א ריהד, גליך ער האט א ישוב, און איז זיך מישב, אין דרעהש זיך אום: ער וועט נישט געהן עלוי הראש, און ער געהט צוריק בין צום ארט, ווו די יארמאלקע לועגט, ער בויגט זיך איין און דעלט זי אויף, און דרעהט זיך צוריק אויס און גערט ווייטער, רוהיג, רויט פערבלוטטיגט, גאר מיט דער יארמאלקע אויפ'ן קאפ. אזוי גדש ער, בין ער פאלט...

און א-ו ער איז געפעלע, אין צוגעלויגען ד נשמה און געהשפט ד יארמלקן, וואס הא אזוי פיעל אומוימיגע ימיץ געקאסט, אן אין ארויף מיט איהר צו ער פורטקע שן הימל.

און די דרע מתגה אין אויך אעענומע גערדען!

גען ח צדקים האבק זיך פאר איהר געמיהט: ד טויערן מן גן-ק האן זיך רהח גאך די דריי מתנות געעפענט

— מת שענע מתנות, אוימעלש שנע... צו-ניץ קומען זיי נישט. גאר גישט ל ממיל, אבעה למ — אוימערליש.

master >>>>>> =====

טאַמאַרע די הויכע

די צרות האָבן זיך אָנגעהויבן באַ בערטען די לוכטע. זי האָט געהאַט אַ הייזל אָף יאַטקעווער גאַס. ס'איז געווען אַן איינגעפֿירט אָרט. דאָס געשעפֿט איז געגאַנגען מקנא צו זיין. דאָרט איז געווען תמיד פֿול, צוליב טאַמאַרען. ווילנער בחורים האָבן זיך געקלעפט צו איר. פֿרייטיק צו נאַכט האָט יענע ניט געהאַט קיין פֿרייע מינוט.

איז אָבער בערטע געווען זייער זשעדנע. געוואָלט אַריינכאַפֿן די וועלט. האָט זי אָנגעהויבן שרייען אָף טאַמאַרען, מאַכן איר דעם טויט. דאָ רעדט זי צו פֿיל, דאָ לאַכט זי ווען מע דאַרף ניט, און לאָזט אַרויס געסט. וואָלט טאַמאַרע פֿאַרשלונגען די אַבידעס, וויל פֿאַרט איז באַ בערטען אין הייזל געווען ווייך און וואַרעם. האָט אָבער בערטע אָפּגעטאָן אין איינעם אַ פֿרייטיק צו נאַכטס אַ זאך, וואָס דאָס איז שוין געווען איבער דער גאַל. אַזוי פֿיל, אַז טאַמאַרע האָט איבערגעוואָרט דעם שבת און גלייך אָף מאַרגן גענומען איר קופֿערל, איינגעפֿאַקט די פֿאַר קליידעלעך, מיט אַלע פֿאַרזעצונגען פֿון דעם ראַמאַן רעגיינע די שפּיאַנקע, וואָס זי פֿלעגט קויפֿן יעדן פֿרייטיק, און אוועק פֿון בערטען.

מיידלעך פֿון פֿאך האָבן געעצהט טאַמאַרען ניט אוועקצוגיין. מע האָט שוין ניט איין אַבידע אַראָפּגעשלונגען פֿון די באַלעבאַסטעס. אָבער טאַמאַרע די הויכע האָט געהאַט איר אייגענעם האַנאַר, כאַטש קיין גרויסע דאַמע איז זי אין ווילנע ניט געווען. אין וואָלאַקומפּיע, דער שיינער געגנט הינטער ווילנע, איז זי אָף דאַטשע ניט געפֿאַרן, און באַ דעם „גרינעם שטראַל“ אין קאַפֿע איז זי ניט געזעסן.

טאָ פֿאַר וואָס, טאַקע, איז טאַמאַרע אוועק פֿון בערטען? די זאך איז געווען אַזוי. פֿרייטיק צו נאַכטס האָבן זיך נוהג געווען צו באַזוכן טאַמאַרען אַלע שטענדיקע קאוואַליערן, ווי איצקע דער האַז, זרחקע דער בעזוך, סענדער דער זאיקע פֿון יידישע גאַס, מענדל דער פֿאַזשאַרניק און נאך און נאך. אַלע פֿלעגן זיך אויסזעצן אָף אַ באַנק אין פֿירהויז און וואַרטן אָף זייער ריי. אַרומגעוואַשענע, אָפּגעראַזירטע, מיט ריינע העמדער, ווי עס פֿירט זיך לכּבֿוד שבת. צווישן זיי האָט זיך אויסגעטיילט הערשעלע דער טרעגער, דער קאַרליק, וואָס זיינע

פֿיס זענען נישט דערגאנגען ביז צו דער פאָדלאָגע. טאָמאַרע האָט אים תמיד באַזונדער געלויבעט, ווייל ער האָט זיך נישט צוגעכאַפט צו איר ווי צו דעם קוגל פֿון טשאַלנט. ער האָט איר קיינמאָל נישט פֿאַרטשעפּעט מיט אַ האַדקען וואָרט. ער האָט אויך געהאַט שיינע מאַניערן, אַפֿילו געהאַט שכל צו ברענגען אַ מאָל אַ זעקעלע צוקערקעס.

אַ מאַנצביל איז ער געווען, וואָס ווייבער הרגענען זיך פֿאַר אַזאַ. לויט זיינע כוחות האָט ער געדאַרפֿט בלייבן איבער נאַכט, אָבער יענער האָט קוים געהאַט צו באַצאָלן פֿאַר איין באַזוך. איז ער געלעגן נאָך דעם מיט איר, די קורצע פֿיס אויסגעצויגן ביז אירע קנעכלעך און געבעטן:

— טאָמאַרינקע, לאָמיר ליגן נאָך אַ רגע לעבן דיר. איך וויל שפּירן דעם טעם פֿון אַ חתונה-געהאַטן...

האַט טאָמאַרע קיין וואָרט נישט איבערגערעדט און אויסגענוצט הערשעלעס חלום אָף אַפּצוכאַפּן דעם אָטעם מיט אַ קאַלטער גלאַז טיי, וואָס זי האָט זיך געהאַט צוגעגרייט און נישט געקאַנט דערגיין צו דעם אַ גאַנצן אָוונט.

בערטע האָט דערזען ווי עטלעכע בחורים שטייען אָף פֿון באַנק און ווילן אַוועקגיין. זי האָט אויך געהערט ווי סענדער דער זאָיקע עצהט, מע זאָל אַריבער צו אַסתרקען מיט די ברילן. יענע האָט געהאַט אַ הייזל אָף זאַוואַלנע גאַס, לעבן האַלצמאַרק. ער האָט נאָך דערביי צוגעאיקעט:

— וואָס וועט מען, מע דאָ זיצן ווי, ווי הינער אָף, אָף די איי... אייער?... און אַזוי ווי הערשעלע איז געלעגן לעבן טאָמאַרען און זיך געקוויקט מיט דער רגע, האָט בערטע די לוכטע אָנגעהויבן קלאָפּן מיטן פֿויסט אין דער טיר פֿון טאָמאַרעס אַלקער און זיך צעשריען:

— הערשעלע! אַ שרפֿה דיר אין... דו ווייסט דאָך וואו!... אַזאַ ווי דו דאַרף נישט קומען פֿרייטיק צו נאַכטס, נאָר אין דער וואַכן! צעברעכסט מיר דאָס געשעפֿט!

טאָמאַרע האָט געשלעפּט דאָס קופֿערל צו דער חבֿרטע, לאַהקע די שוואַרצע, וועלכע האָט געוואוינט אָף שקאַפלערנע, הינטערן וואַקזאַל. אָפֿן וועג האָט זיך אַלץ אין איר געבונטעוועט קעגן בערטען. יענע האָט אין גאַנצן פֿאַרגעסן, אַז אַ מיידל פֿון דער בראַזשנע איז אויך אַ מענטש מיט האַרץ און געפֿיל, ווי מע זינגט אין ייִדישן טעאַטער.

זי האָט דאָך נישט געאַרבעט באַ רעדלעך מצה, וואו דער אויוון ברענט און מע דאַרף וואָס גיכער פֿאַררוקן די סחורה. אָף וועמען האָט זי זיך געוואַרפֿן, די באַנדערשניצע? אָף הערשעלען, דעם סאַמע-עלנטן, וואָס האָט נישט געהאַט אין גאַנץ ווילנע צו וועמען זיך צוצוטוילען...

באָ לאַהקען האָט טאָמאַרע געהאַט צייט אַריינצוקוקן אין אַ ביכל. פֿון אַלע אין פֿאָך איז זי געווען די סאַמע גראַמאַטנע, אַפֿילו געבעטן ביכער אין דער ביבליאָטעק „מפֿיציהשכלה“, וואָס אָף זאַוואַלנע גאַס. אמת, זי האָט געמוזט אָנקומען צום ביבליאָטעקער קראַסני, ער זאָל איר זאָגן וואָס צו לייענען. דורך אים טאַקע איז זי געקומען צו אַ ביכל, אָנגעשריבן

דורך איינעם א דיומא מיט דעם נאמען די קאמעליען-דאמע. זי האט געלייענט די מעשה פאר איר חבֿרטע לאהקע די שווארצע, און ביידע האבן זיך גוט אָנגעוויינט, דער עיקר באַם סוף, ווען די קאמעליען-דאמע, וואָס איז גאָרנישט געווען קיין דאמע, נאָר געגעסן דאָס זעלבע ביטערע שטיקל ברויט פֿון וואָלגערן זיך אין פֿרעמדע בעטן, איז אוועק שטאַרבן. ווען סיאַמקע קאָגאַן, דער רעפּאָרטער פֿון דער צייטונג ווילנער טאָג, האָט פֿאַרטראַכט צו גרינדן אַ פּראָפּעסיאָנעלן פֿאַראיינ פֿון די ווילנער גאָסן-מיידלעך, האָט טאַמאַרע די ערשטע גענומען אַ וואָרט, זי האָט דאָס אויפֿגעהויבן די פֿראַגע וועגן איבערשעהען, וואָס די באַנדערס, די באלעבאָטיס פֿון די הייזקעלעך, האָבן ניט געוואָלט אָנערקענען. פֿון דעם פּראָפּעסיאָנעלן פֿאַראיינ איז גאָרניט געוואָרן, ווי פֿון אַנדערע סיאַמקעס פּראַיעקטן, אָבער טאַמאַרען זענען פֿון יענע טעג איבערגעבליבן אויסלענדישע ווערטער ווי עקספּלואַטאַציע, קלאָסן-באַוואָסטזיין און גענעראַל-שטריק.

טאַמאַרע איז אוועק פֿון פֿאָך. זי האָט געוואוינט באַ לאַהקען, וואָס האָט געהאַט געדונגען אַ קאַמער אָפּ שקאַפלערנע, ווייטלעך פֿון שטאָט. לאַהקע האָט געלעבט דערפֿון וואָס זי פֿלעגט ברענגען צו זיך צופֿעליקע געסט, עלטערע יידן פֿון ניו-יאָ. האָט זי געקאָנט אונטערהאַלטן די חבֿרטע מיט אַ טעלער זופּ און אַ גלאַז טיי. טאַמאַרע האָט זייער געליטן דערפֿון, געזוכט וואו צו פֿאַרדינען אַ גראַשן, אָבער קיין גרויסע זיבן זאכן האָט זיך ניט געמאַכט. בערטע די לוכטע האָט זי דווקא גערופֿן צוריק, אָבער טאַמאַרע האָט געהאַט איר האַנאַר. דער איינציקער מיט וועמען זי האָט זיך געטראָפֿן, איז געווען הערשעלע דער טרעגער. פֿלעגט ער זיך טאַקע אָפּשטעלן מיט איר פֿון צייט צו צייט באַ לאַהקען, אָבער פֿון הערשעלען האָט מען געקאָנט האָבן מער ליבשאַפֿט ווי פרנסה.

סיאַמקע קאָגאַן האָט זייער געוואָלט העלפֿן טאַמאַרען. ער האָט אין איר געזען דעם קרבן פֿון פֿאַרשאַלטענעם קאַפיטאַליזם, מיט וועלכן ער האָט אַזוי ביטער געקעמפֿט אַלע זיינע יונגע יאָרן, האָט ער ווידער אַ מאָל געפרוּווט פֿאַרווירקלעכן זיין פּלאַן וועגן עפֿענען אין ווילנע אַ שול פֿאַר ליבע. וועגן אַט דעם פּראַיעקט האָט ער אָנגעשריבן אַ גרויסן אַרטיקל אין דער צייטונג, אונטערגעשטראַכן די וויכטיקייט און דעם כּבֿוד וואָס אַזאַ שול, די ערשטע אין דער וועלט, וועט ברענגען ווילנע, און אָנגעגעבן אין נדן צוויי הויך-קוואַליפֿיצירטע פּעדאַגאָגן — טאַמאַרע שימעלסקי און לאַה ברענער, באַוואָסט אין די פֿאַכקרייזן מיט די נעמען „טאַמאַרע די הויכע“ און „לאַהקע די שוואַרצע“. אַזוי האָט זיי באַקענט דעם לייענער סיאַמקע קאָגאַן אין זיין אַרטיקל.

טאַמאַרע האָט ניט געהאַלטן דערפֿון. מע האָט שוין איין מאָל געפרוּווט, אַפֿילו באַשטעלט אַ שילד, אָבער פֿון געשעפֿט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך.

סיאַמקע האָט אָבער ניט נאָכגעלאָזט. ער איז אוועק איבער דער שטאָט זוכן לערן-מאַטעריאַל. האָט ער אַזוי לאַנג גענישטערט אין קליינעם פֿונקס ביכערקראַם אָפּ דייטשע גאַס, ביז

ער האט זיך געכאפט, אז דווקא הייכל לונסקי דער ביבליאטעקער פון סטראַשונס ביבליאטעק, קאָן אים העלפֿן. איז סיאַמקע אוועק צו הייכלען פֿרעגן וואָס יענער קאָן טאָן פֿאַר אים. איז הייכל לונסקי צוגעגאנגען צו אַ זייטיקער שאַפֿע אין דער ביבליאטעק און אַרויסגענומען פֿון דאָרטן אַ דין ביכעלע, אַ קונטרס, וואו עס זענען געווען זייער גענוי פֿאַרשריבן אלע תקנות וועגן ריכטיק באַשלאָפֿן אַ ווייב און וואָס צו טאָן אָף צופֿרידן שטעלן דעם מאָן. הייכל לונסקי האָט געגלעט דעם קונטרס, איבערגעדרוקט פֿון אַן אַלטן כתב־יד, וואָס האָט געדאַרפֿט האָבן אַ גוטע פֿאַר הונדערט יאָר. דער נאָמען פֿון מחבר איז ניט געווען אָנגעגעבן. דער קונטרס האָט געהייסן אַהבה בתענוגים, וואָס אָף פראַסט יידיש הייסט דאָס: די ליבע אין פֿאַרגעניגנס.

סיאַמקע האָט גלייך פֿאַרגעלייגט לונסקין איבערזעצן דעם קונטרס אָף יידיש. יענער האָט אים מבטל געמאַכט מיט אַ שמייכל אין זיין געדיכטער באָרד, און געשעפטשעט דערביי: — איי, סיאַמע, דער לימוד, וואָס דו ווילסט איינפֿירן אין ווילנע, האָבן אונדזערע חכמים געבראַכט פֿאַר דעם עולם פֿריער פֿון דיר. וועסט מיט דעם ניט אַנטדעקן אַמעריקע... ס'האָבן ניט געהאַלפֿן סיאַמקעס אַרגומענטן, אַז די גאַנצע זאַך קאָן זיין אַזוינס און אַזעלכס. דאָס וועט מרעיש־עולם זיין. אַ שול פֿאַר ליבע אין ווילנע, וואָס באַדינט זיך מיט לערן־מאַטעריאַל פֿון אַריגינעלע, יידישע מקורות, ממש פֿון דער רבנישער ליטעראַטור. הייכל לונסקי, מיט זיין אייזערנעם געדולד, האָט אויסגעהערט סיאַמקען ביזן סוף און פֿאַרשטופֿט דעם קונטרס צוריק אין דער שאַפֿע צווישן אַנדערע זעלטענע ספֿרים.

טאַמאַרע האָט זיך נישט פֿאַרלאָזט אָף סיאַמקען מיט זיינע פֿאַנטאַזיעס און אָנגעהויבן זוכן וואָס צו טאָן. פֿריער האָט זי זיך געוואַלט שטעלן אַפֿן מאַרק מיט אַ קאַשיק הינערישן דרויב, אָבער די מאַרק־ייִדענעס האָבן איר ניט צוגעלאָזט. צו פֿיל הענדלערקעס האָבן זיך צעשטעלט מיט זייער סחורה. איז זי אוועק אין שחיטה־שטיבל פֿליקן עופֿות. דאָרטן האָבן די ווייבער זי יאָ פֿיין אויפֿגענומען. ס'האָט לאַנג ניט געדויערט און טאַמאַרע האָט מיטגעבראַכט לאַהקען די שוואַרצע צו דער אַרבעט. זענען זיי ביידע געזעסן, פֿאַרזונקען די פֿיס אין בערג הינערישע און גענדזענע פֿעדערן, און פֿון צייט צו צייט זיך דערמאָנט די אַמאָליקע יאָרן, ווען פֿון איין גאַסט האָט מען געהאַט מער ווי פֿון צען אַפֿגעפֿליקטע הינער.

לאַהקעס יינגל, עלינקע, וואָס זי האָט געהאַט פֿון אַ צופֿעליקן יידן און געטענהט, אַז דאָס איז געווען אליהור־הנביא, איז אומגעלאָפֿן איבער דעם שחיטה־שטיבל און אַלע פֿליקערקעס האָבן געקליבן נחת פֿון אים.

איין זאַך האָט סיאַמקע יאָ אויפֿגעטאָן פֿאַר טאַמאַרען. ער האָט זי אַריינגעצויגן אין אַ קרייזל, וואָס האָט זיך געזאַמלט געהיים אין אַן אייבערשטיבל אָף יידישע גאַס, אין ראַמיילעס הויף. דאָרטן זענען געזעסן לאַנגע אַוונטן אַ פֿאַר הויזן־נייער, עטלעכע שניידער־געזעלן, נייטערקעס, אַ הענטשקע־מאַכער, און אַ בחור מיט הונדעריקע אויגן האָט געלויבט פֿאַר זיי דאָס לעבן אין גרויסן ראַטן־פֿאַרבאַנד, אונטער דער זון פֿון דער סטאַלינישער קאָנסטיטוציע. אַ לעבן מקנא צו זיין. אַלע אין קרייזל האָבן געוואוסט וואָס טאַמאַרע איז פֿריער געווען. דער דאַרער בחור האָט זי פֿאַרגעשטעלט ווי אַ געוועזענעם שקלאָף פֿון דער בורזשואַזער

אָרדענונג.

טאַמאַרע די הויכע האָט געפֿליקט עופֿות, באַזוכט פֿון מאָל צום מאָל דעם קרייזל און זיך געסטאַרעט זיין צופֿרידן מיט איר לעבן. ס'איז ניט געווען אַזוי לייכט. אַ מאָל פֿלעגט זי אַ צי טאָן אַנטאָן צוריק דאָס רעקל מיטן טיפֿן שליין, וואָס דורך אים האָט מען געזען אירע הויכע פֿיס, אַרױפֿציען אָף זיך די אָפֿענע בלוזקע, נעמען אין האָנט דעם לאַקירענעם רידיקול, און זיך אַוועקשטעלן אָף סאַוויטשער גאַס, לעבן קינאַ פֿיקאַדילי, זשמורען מיט אַן אויג; טאַמער גייט אָבער ווער פֿאַרביי פֿון די נייע באַקאַנטע, וואָס וועלן זיי זאָגן? דאָרטן, אין דעם בוידעמשייבל אָף ייִדישע גאַס האָט מען זי אױפֿגענומען ווי זי וואָלט גאָרנישט געדינט באַ בערטען די לוכטע. האָט זי זיך באַנוגנט מיט דעם שחיטה־שטיבל, און מיט נעמען אַ ביכל פֿון דער ביבליאָטעק.

האָט דער ביבליאָטעקער קראָסני אונטערגערוקט טאַמאַרען אין איילעניש אַ בינטל דערציילונגען. די זאַמלונג האָט געהייסן פֿאַלקסטימלעכע געשיכטן, פֿון אַ שרייבער, אַ געוויסן פרץ. האָט זי גלייך געוואָלט בעטן עפעס אַנדערש—אַ ראָמאַן, אַ ליבע מיט דועלן. אָבער דאָס איז געווען פֿרייטיק, ליינענער האָבן זיך געשטופֿט און געאַיילט נעמען אַ בוך אָף שבת, האָט טאַמאַרע אַריינגעלייגט די געשיכטן אין קאַשיק און אַוועק אָף שקאַפֿלערנע, צו לאַהקען.

זענען ביידע חבֿטערעס געזעסן אין אַוונט באַם טיש, ווי צוויי אויסגעדינטע סאַלדאַטן, און געשוויגן. עלינקע איז שוין געשלאָפֿן. אַפֿן קאַמאַד האָבן געצאַנקט די שבת־ליכט, וואָס לאַהקע האָט זיך געמאַכט אַ מינהג אַנצוצינדן זינט איר קדיש איז געבוירן געוואָרן. האַרבסט איז געווען. אַ דריבנער רעגנדל האָט געקלאָפֿט אין נידעריקן פֿענצטער וואָס איז אַרויס צו אַ שטיקל גאָרטן, ווי דער שטייגער פֿון די הילצערנע שטיבער אין יענער געגנט. טאַמערע האָט געבלעטערט די געשיכטן און שווערע ספֿקותן האָבן געקרימט אירע פֿולע ליפֿן. לאַהקע האָט געקליבן די ברעקלעך חלה פֿון שבתדיקן טיטשעך, און געשוויגן. זי האָט געהאַט פֿאַראַיבל אָף דער חבֿרטע, וואָס אַ גאַנצן אַוונט האָט זי מיט איר ניט אויסגערעדט קיין וואָרט און נאָר געווען פֿאַרנומען מיט איר בוך. האָט זי זיך ניט איינגעהאַלטן און אַ בורטשע געטאָן: — לאַמיר אויך וויסן וואָס דו זוברעוועסט דאָרטן?

טאַמאַרע האָט אױפֿגעהויבן אָף לאַהקען אירע קאַרע קאַצנאױגן, וואָס זייער בליק האָט אַזוי געוואָרעמט די איינגייער אין בערטע די לוכטעס געמאַכן, און זיך צעשמייכלט: — דאָס זענען דערציילונגען שווער צו פֿאַרדייען. מיט אַ סך העברעישע ווערטער. מע דאַרף זיין אַ רבֿ דערצו.

— טאָ צו וואָס דאָרפֿסטו זיך ברעכן די ציין? זונטיק וועסטו בעטן אַן אַנדער בוך, מע זאָל אים קאַנען נעמען אין מויל אַריין.

טאַמאַרע האָט זיך אַ רגע פֿאַרטראַכט און דערנאָך זיך מודה געווען:

— איין מעשה האָב איך דווקא יאָ צעקייט. זייער... זייער... אַזאַ... נו... מיט...

לאַהקע האָט זיך אונטערגעשטופֿט:

— זאָג שוין מיט אַהער, מיט אַהין, מיט וואָס?

— מיט א געדאנק...
 — לאַמיר הערן דעם געדאנק.
 — איך מוז דיר איבערלייענען...
 לאהקע האָט ניט געהאַט קיין געדולד:
 — פֿריער דערצייל מיר אין וואָס עס גייט דאָרטן.
 טאַמאַרע האָט זיך אָפּגעהוּסט און אָנגעהויבן דערציילן:
 — ס'איז אַ מעשה מיט דריי מתנות. אַ ייד, וואָס איז געשטאַרבן און מע לאָזט אים נישט
 אַריין אין גן-עדן, ביז ער וועט נישט ברענגען דריי מתנות אין הימל.
 — ווער דאַרף אין הימל דריי מתנות?
 טאַמאַרע האָט זיך אויפֿגערעגט:
 — אַז דו פֿרעגסט פֿערדישע פֿראַגעס, וועסטו בלייבן אָן דער מעשה. אַ שרייבער שרייבט,
 איז הער זיך צו!
 — שאַ, שאַ, זע וואָס דאָ טוט זיך. מע טאָר שוין ניט פֿרעגן אויך?
 טאַמאַרע האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און ממשיך געווען:
 — האָט ער געבראַכט אין הימל אַ מתנה אַ שפּילקע...
 לאהקע האָט מורא געהאַט צו פֿרעגן אָף וואָס דאַרף מען אין הימל אַ שפּילקע, האָט זי
 געשוויגן און טאַמאַרע האָט דערציילט ווייטער:
 — דער געשטאַרבענער ייד האָט געבראַכט נאָך צוויי מתנות—אַ זעקעלע ארץ-ישראל-ערד
 און אַ יאַרמלקע. אָבער די שפּילקע האָט מיך גענומען פֿאַרן האַרץ...
 טאַמאַרע האָט פֿאַרמאַכט די פֿאַלקסטומלעכע געשיכטן, און אָנגעהויבן דערציילן:
 — די זאָך איז געווען אזוי. גלחים האָבן פֿאַרמישפט צום טויט אַ רבֿס אַ טאַכטער, ווייל
 זי איז אַרויס אָף דער גאַס ווען ס'איז געגאַנגען אַ פֿראַצעסיע פֿון קלויסטער. מיט יאָרן
 צוריק האָט אַ ייד נישט געטאַרט גיין אין די גויישקע גאַסן. האָט מען זי, דעם רבֿס טאַכטער,
 צוגעבונדן פֿאַרן צאַפּ צום עק פֿון אַ ווילדן פֿערד, ער זאָל זי שלעפּן אין געלאָף איבערן בריק.
 האָבן די גלחים זי געפֿרעגט וואָס פֿאַר אַ בקשה האָט זי פֿאַרן טויט. האָט דעם רבֿס טאַכטער
 געבעטן אַ שפּילקע. מיט דער שפּילקע וואָס זי האָט באַקומען, האָט זי צוגעשפּיליעט איר
 קלייד צום לעבעדיקן פֿלייש פֿון איר פֿוס, כדי מע זאָל ניט זען אירע ווייבערישע ערטער
 בעת דאָס פֿערד וועט זיך יאָגן מיט איר דורכן גאַס, און דאָס קלייד וועט זיך אויפֿהייבן מיטן
 ווינט.
 לאהקע האָט זיך געכאַפט פֿאַרן קאַפּ:
 — צום סאַמע פֿלייש?
 — אַט דאָס וואָס דו הערסט...
 לאהקע איז דאָס נישט געפֿעלן געוואָרן:
 — אַ מענטש גייט צום טויט, האָט ער ניט קיין אַנדערע דאגות? וואָס איז שוין דער
 אונטערשייד?
 טאַמאַרע האָט דערווידערט:

— אַט דאָס טאַקע איז דאָך דער געדאַנק. צום טויט איז זי געגאַנגען, אָבער אַ רבֿס אַ טאַכטער איז זי געבליבן, ניט הפֿקר...
 לאהקע האָט געצויגן אַן אַקסל. דער ספֿק צי דעם רבֿס טאַכטער אין פרצעס דערציילונג איז געווען גערעכט האָט איר פֿאַרצויגן די ליפֿן.
 אַזוי זענען ביידע חבֿרטעס, וואָס אַראָפּוואָרפֿן פֿון זיך דאָס קלייד פֿאַר פֿרעמדע אויגן איז געווען באַ זיי אַ וואָכעדיקע זאַך, אוועק צו זייערע געלעגערס, יעדע מיט איר אייגענעם אויספֿיר.

טאַמאַרע איז געזעסן אין שחיטה-שטיבל צווישן די פֿעדערן, ביז ס'איז אויסגעבראַכן די מלחמה. די דייטשן מיט די רוסן האָבן זיך צעטיילט מיט דער פּוילישער מדינה. אין ווילנע האָבן דעם ניינצנטן סעפטעמבער, יאָר ניין און דרייסיק, זיך באַוויזן אין אַ שיינעם פֿריהאַרבסטיקן פֿרימאַרגן אָף די גאַסן טאַנקען מיט רויטע, פֿינפֿעקיקע שטערן אָף די שטאַלענע באַרטן. טאַמאַרע האָט אָפּגעשאַקלט דעם פּוך פֿון פֿאַרטעך און געלאָפֿן מיט אַלעמען זען דעם וואונדער. דער גאַנצער קרייזל פֿון ראַמזילעס הויף האָט געדרייט אַרום די טאַנקען ווי נאַענטע מחותנים אָף אַ לאַנג דערוואַרטער חתונה. די שימחה האָט אָבער לאַנג ניט געדויערט. אין גאַנצן אַ זעקס וואָך. דורך נאַכט האָבן זיך די טאַנקען, ווי אָנגעגעסענע טשערעפֿאַכעס, זיך אַרויסגעשאַרט צוריק פֿון ווילנע. די רוסן האָבן אָפּגעגעבן די שטאַט אַ מתנה פֿאַר די ליטווינער. די קלומפּעס, ווי מע האָט זיי גערופֿן אין ווילנע, האָבן זיך געפֿרייט מיט דער מתנה באַ אַכט חדשים, ביז די סאָוועטן האָבן באַשלאָסן קומען צוריק, כּדי צו באַפֿרייען די ליטווינער פֿון אַלע דאגות צו פֿירן אַליין אַ מדינה. דאָס איז געשען דעם פּופֿצנטן יוני, נייצן פֿערציק.

ערשט דעמאָלט זענען אַלע, וואָס האָבן זיך געזאַמלט אין אייבערשטיבל אָף יידישע גאַס געקומען צום לעבן. שייקע אייכער, וואָס האָט פֿאַרלוירן אַ האַנט אין שפּאַנישן בירגערקריג, איז געוואָרן דירעקטאָר פֿון די שטאַטישע אויטאָבוסן. לאַם, דער רייניקער פֿון מענער-קאַפּעליושן, האָט באַקומען די שטעלע פֿון קינאָ-פֿאַרוואַלטער. ברייקע דער הויזן-נייער האָט איבערגענומען בערגערס זאָוואַד פֿון סאַדע-וואַסער. בכלל האָט ווילנע פֿאַרשמעקט מיט דער דיקטאַטור פֿון פֿראַלעטאַריאַט.

אָף טאַמאַרען האָט מען געזאַגט עדות, אַז זי איז לינק-געשטימט ניט פֿון היינט, און די נייע מאַכט האָט איר אריינגעזעצט אין אַ סקלאַד פֿון פֿלייש-קאַמבינאַט.

בעסער פֿון אַלעמען האָט אויסגעפֿירט לאהקע די שוואַרצע. זי האָט אונטערגעכאַפט אַ לייטענאַנט פֿון דער רויטער אַרמיי, אַ וואוילער שייגעץ. ניט קיין גרויסער טרינקער. גלייך האָט ער איר געקויפֿט אַ ווייסן שאַל, אָפֿן שטייגער פֿון די לייטענאַנטסקע ווייבער, און אוועק מיט איר לעבן, טאַקע אָף שקאַפלערנע.
 דער שאַל איז געלעגן אָף לאהקעס לאַקענעס ווי שניי אָף אַ בערגל פֿאַרלאָשענע קוילן.

ס'איז געווען א פארגעניגן צו קוקן אף איר. לאהקע איז געווארן אן אייגענע צווישן די אנדערע ווייבער פון גארניזאן. זי האט שוין געהאט אויפגעכאפט שטיקלעך רוסיש לשון אף אזוי פיל, אז זי איז מסוגל געווען צו געבן פארשטיין אירע קומשקעס דעם אונטערשייד צווישן א לאנגער נאכטהעמד און א באלקלייד. די אנגעפארענע, נייע מאדאמען זענען געווען זיכער, אז מע קאן אין א נאכטהעמד קומען טאנצן אין אפיצירן-קלוב. לאהקע האט זיך באם לייטענאנט א ביסל אויסגעריבן, אנגענומען א שטיקל פאסאן. ווילנע האט זי נישט דערקענט.

טאמארע האט זיך אויך געהאט דורכגעווארפן מיט עטלעכע נאטשאליניקעס, אבער ס'האט זיך נישט געקלעפט. זי האט געפונען א ווינקל אף שאוועלסקע גאס, כדי נישט צו שטערן דער חברטע איר גליק. ס'איז טאקע געווען א גליק. א דאנק אט דעם לייטענאנט, האט זיך לאהקע מיט איר יינגל געראטעוועט.

בעתן אפטרעטן פון ווילנע, אין איין און פערציקסטן יאר, האט דער לייטענאנט ארויפגע-זעצט לאהקען מיט עלינקען אף א מיליטערישער לאסטמאשין וואס האט זיי דערפירט טיף אין הינטערלאנד. לאהקע האט געוואלט מיטנעמען טאמארען, איז אבער די איילעניש און די מהומה געווען צו גרויס. דער לייטענאנט האט געשריען, געשאלטן אין דער מאמען אריין, ווייל יעדע רגע קאן אנקומען א דייטשער דעסאנט.

...און טאמארע די הויכע? זי האט נישט באוויזן קיין סך צו לידן פון די דייטשן. שוין מיטוואך, דעם זיבעצנטן סעפטעמבער 1941, א צען טעג נאכן פארטרייבן די ווילנער יידן אין געטא, איז זי געשטאנען צווישן קנאפע דרייצן הונדערט יידן אפן פעלד פון פאנאר — דאס ארט וואס די דייטשן האבן אויסגעקליבן אויסצוהרגענען די ווילנער יידן, נישט ווייט פון דער שטאט.

טאמארע האט אויך געהאט א באזונדער מזל — מע האט איר נישט געדארפט פירן אין געטא. זי איז שוין דארט געווען פריער. שאוועלסקע גאס איז געלעגן אין הארץ פון דעם תחום-המושב, באשטימט פאר די ווילנער יידן.

די ערשטע חדשים פון דעם דייטשן שאלטעווען אין ווילנע האט זיך טאמארע געדרייט דא, דארטן. א ביסל האט זי אונטערגעהאנדלט מיט דרויב און פון צייט צו צייט זיך ארויסגעהאלפן מיט הערשעלעך דעם טרעגער. ביז זי איז אריינגעפאלן, ווי אין א קעסלגרב, צווישן גזירות, פארארדערונגען וועגן האבן א געהעריקן צעטל, א שיין פון די דייטשן אף בלייבן לעבן.

איצט איז זי געשטאנען מיט נאך פרויען אפן פעלד פון פאנאר און געקוקט אין דער ווייט. וועגן וועמען, וועגן וואס האט זי געקאנט טראכטן? אליין איז זי דאך געווען אזוי עלנט, נישט געהאט קיינעם. זי איז געווען אן אונטערגעווארפענע, זיך געהאדעוועט אין יתומים-הויז. געקומען צו איר ברויט דורך זיין א דערלאנגערקע בא זוסקע דעם פראפעסאר, וואס האט געהאט א קנייפע אף קאנסקע גאס. דאס האט ער איר געגעבן צו פארשטיין, אז מיט אירע פיס, אויב זי וועט שטיין אף די ראגן, קאן זי מאכן געלט.

און אַט איז געקומען אַ באַפֿעל מע זאָל זיך אַױסטאָן. טאַמאַרע האָט זיך ניט אױסגעטאַן.
 זי האָט פֿאַרגראָבן די נעגל פֿון אירע פֿינגער אינעם װײַכן פֿלײש פֿון אירע פּױקע אַרעמס
 און ניט געגעבן דעם מינדסטן סימן, אַז זי גײט אָפּשפּילען אַ קנעפל.
 טאַמאַרע האָט ניט צו ליב געטאַן דעם דײַטש, װעלכער איז געשטאַנען קעגן איבער איר
 מיט זײַן מאַשין־געװער. העכער פֿון אים, אין איר פּערקאַלענעם קלײדל מיט די רױטע און
 בלויע בלימעלעך, האָט זי אים געקוקט גלײַך אין די אױגן. און זיך ניט געמאַכט פֿון זײַנע
 געשרײַען.
 לאַנג האָט ער ניט געשרײַען. אין אײן רגע איז שױן טאַמאַרע געלעגן אָפֿן זאַמד. געטראָפֿן
 פֿון זײַן קױלן־סעריע.

אַזוי איז אַװעק צום טױט טאַמאַרע די הױכע, דאָס לעצטע ײִדישע גאַסן־מײדל אין װילנע.
 אַ פֿרוי װאָס איז אַ פֿאַרװאונדיקטע אַרױסגעקראָכן באַ נאַכט פֿון גרוב און מצליח געװען
 זיך אומצוקערן אין געטאָ, האָט דאָס אַלץ שפּעטער דערצײלט.